

ISIDRE MUÑOZ

ESTRATÈGIES RETORICOCOMUNICATIVES EN EL DISCURS JUVENIL: FUNCIÓ TAXÈMICA

L'objectiu del treball present és mostrar i sistematitzar algunes tàctiques discursives que els joves empen en la seva comunicació diària, especialment quan la conversa esdevé una pugna entre els membres del grup d'amics per assolir el lideratge o, almenys, ocupar una posició privilegiada.

Els estudis sobre la qualitat i l'ús lingüístic dels joves no són gaire abundants, la qual cosa ha implicat tractar el tema des de perspectives i, conseqüentment, també des de disciplines, diferents però imprescindibles, com la psicologia del jovent, la filosofia de l'acció, l'anàlisi del discurs, la pragmàtica, la sociolingüística i la retòrica.

Finalment, estic obligat a esmentar l'existència d'un corpus que m'ha permès accedir i demostrar la informació que hi exposo. Es tracta d'una recopilació de més de set hores ininterrompudes de conversa, distribuïdes en cinquanta-set converses reals espontànies de dos-cents nou joves diferents d'arreu dels Països Catalans, entre catorze i vint-i-quatre anys d'edat, i amb una durada aproximada de cinc a deu minuts. El context d'enunciació és molt diversificat, trobem converses enregistrades en una parada d'autobús fins a d'altres realitzades als privés d'una discoteca, passant per bars, bars musicals, vagons de trens, interiors de cotxes i de pisos, festes en un pavelló esportiu, terrasses...

De tot plegat he extret unes conclusions o consideracions que m'agradaria aprofitar l'avinentsa per fer-les públiques:

— El català per acomplir amb la funció taxèmica necessita del castellà, el qual serveix de crosses per a la nostra llengua, i és que no existeix al carrer un registre¹ juvenil purament català. Per tant, s'ha de tre-

1. Sóc conscient dels problemes que comporta l'ús del terme «registre», opto, però, per aquesta denominació perquè el jovent empra aquest manera de parlar tan sols en uns contextos determinats.

ballar en la creació d'una llengua apta per a les situacions més banals de la vida, el que Royo (1991) denomina un «català de consum», la qual cosa significa dotar-la de valors actuals com el dinamisme, l'espectacularitat i la joventut. La feina no és fàcil, ja que aquest registre exigeix una adaptació constant a les circumstàncies perquè no esdevingui antiquat. Per assolir aquest objectiu no s'ha de menystenir la importància dels MCO, especialment la televisió, i investigar alguns registres estàndards, com és el juvenil amb què els joves no s'identifiquen a hores d'ara. I a l'aguait, perquè per a la creació del registre juvenil català no n'hi ha prou amb l'argot (*tios, col·legues...*), sinó que hem de recórrer a totes les possibilitats que ens ofereix la pragmàtica i la retòrica.

En definitiva, l'anàlisi de les dades orals de les converses del corpus m'han permès confirmar els supòsits de partida d'aquesta investigació. D'una banda, l'existència de la taxèmia en discursos orals espontanis juvenils. De l'altra, l'aparició de gran quantitat d'estratègies lingüístiques amb la finalitat d'atreure l'atenció dels interlocutors. I tot, malauradament, sense la possibilitat de poder-ho expressar en un català pur o correcte.

ÈXIT CONVERSACIONAL

Els individus ens servim del llenguatge com a instrument per relacionar-nos amb les persones que ens envolten. En el cas del jovent, sovint, existeix l'interès de convèncer els interlocutors de la seva genialitat amb l'objectiu d'assolir el lideratge del grup, i no tan sols d'integrar-s'hi. D'entre els múltiples recursos de què disposa l'adolescent per vehicular la taxèmia, destaquen, per la seva importància, els taxemes estàtics, els taxemes cinètics i, especialment, els taxemes verbals, concepte sobre el qual recolzen les aportacions fonamentals del treball. És evident, per tant, que el discurs juvenil està influït per la funció taxèmica i que aquesta li dóna una forma peculiar, de la qual depèn, en bona part, l'èxit conversacional i social dels parlants.

FUNCIÓ TAXÈMICA

El punt que vertebra el discurs juvenil amb intenció retòrica és la funció taxèmica, terme que he aplicat per referir-me a la funció que adquireix el llenguatge quan el parlant l'empra amb la intenció de promocionar-se en l'intercanvi discursiu i destacar la seva imatge enfront de la rivalitat dels altres participants. Aquesta funció és destacable entre el jovent, ja que aquest està vivint una etapa de canvis físics i psíquics que l'obliguen a un desplegament de tècniques persuasives de tota mena, amb l'objectiu de trobar una situació satisfactòria entre els amics i, en general, en la societat.

La denominació de taxema no és inventada per mi, sinó que ja era utilitzada per alguns lingüistes com Bloomfield (que es referia als elements lingüístics mínims en què es descompon una estructura gramatical), Hjemlev (que l'aplicava a les unitats mínimes de contingut i expressió). No obstant això, és el sentit que li dona Cathérine Kerbrat-Orecchioni (1996b) el que acabà fent-me decidir per aquest terme, aplicat a les raons lingüístiques i paralingüístiques que expliquen el fenomen del lideratge. Un apunt que voldria destacar és que la funció taxèmica està força emparentada amb la funció fàtica, tot i que el grau d'informació està directament relacionat amb la major o menor presència de la funció que m'ocupa: és a dir, a més funció taxèmica menys informació, i a la inversa.

PROPIETATS GENERALS

En una primera aproximació al discurs juvenil a partir del corpus, he pogut comprovar una sèrie de trets que caracteritzen aquest registre enfront de la varietat estàndard i del paradigma tradicional. La raó que propicia l'aparició d'aquest registre és la voluntat del parlant jove de rebel·lar-se contra els estaments superiors mitjançant la creació d'un registre lingüístic nou molt més expressiu i subjectiu que el dels seus «dominadors». L'extracció social dels «forjadors» del registre juvenil n'explica dues característiques bàsiques:

- La influència de l'espanyol; i
- La presència de vulgarismes

Un altre aspecte sobre el qual insisteixo és el fet que els joves aprenen el registre en l'edat de l'adolescència, la qual cosa implica una fugida del registre més «formal» que se'ls ha ensenyat a l'escola. Això explica la capacitat del jove d'adaptar-se en major o menor grau al paradigma tradicional en un diàleg amb individus de generacions superiors. Aquest procés d'aprenentatge origina el *concepte de caducitat* (el registre canvia constantment) i el *concepte de diversitat* (és un registre molt fragmentat geogràficament, socialment...), enfront del *concepte de perennitat* i el *concepte d'uniformitat* propis de la llengua estàndard. El lèxic és un dels nivells lingüístics que caracteritza el parlar adolescent, concretament amb l'aparició de significants nous que s'obtenen a partir de

- mots ja existents en la llengua donant-los un significat nou mitjançant processos metonímics i ometafòrics, i
- mots creats pels joves, normalment amb adaptacions de paraules provinents d'altres llengües

S'ha de desterrar la idea falsa que considera el registre juvenil redundant i predictable, ja que aquest es caracteritza per un alt grau de modalització i retoricisme. A més, cap altra varietat o registre lingüístic és capaç de suplir-lo en la seva funció social taxèmica.

Tampoc no cal oblidar que la funció taxèmica no es desenvolupa en el buit sinó en l'intercanvi conversacional i participa de les seves característiques. Per tant, el registre juvenil que vehicula aquesta funció està influït per varietats dialectals com: l'ídiolècte, el dialecte temporal, el dialecte geogràfic i el dialecte social. O per factors diatòpics com: el camp del discurs, el mode i el to.

Si considerem els diferents sistemes proposats per sistematitzar les funcions del llenguatge, la funció taxèmica es desplega damunt de les funcions del llenguatge proposades per Bühler, Jakobson, Halliday i Lamuela. Sobta, com he comentat anteriorment, la semblança que s'estableix entre la funció taxèmica i la funció fàtica, en el sentit que el contingut semàntic de totes dues és gairebé buit, dit altrament, inclou informació «formulaica», en paraules de Leith (LEITH, MYERSON, 1989). El que realment importa en la comunicació taxèmica és la

solidaritat teleològica, influir en la visió que els altres companys tenen de nosaltres, per tant, és una informació formulaica que persegueix una finalitat.

PRAGMÀTICA

He comprovat que la pragmàtica té un paper molt destacat en la descripció del discurs juvenil entès com un joc, les peces del qual, els torns de parla, donen molta més informació de la que pot semblar. Per aquesta raó, és obligat l'esment d'alguns conceptes pragmàtics com els de

- Acte il·locutiu, especialment els actes directius i els expressius
- Actes de parla indirectes, dels quals destaca la força il·locutiva secundària
- Performatius d'infortuni
- Informació inferida (implicacions, pressuposicions i sobreentesos)
- Burla o explotació del Principi de Cooperació i del Principi de Cortesia

La descoordinació de la força il·locutiva i l'acte perlocutiu és molt interessant i significativa pel que fa al caràcter adolescent, sobretot la que relaciona la imperació amb la desobediència, i la interrogació amb el desenteniment (vegeu la taula d'exemples).

La metàfora és un dels recursos més abundants en el discurs taxèmic. La seva funció pot ser primordialment referencial, amb l'objectiu de transmetre un contingut reconegut socialment (metàfora convencional) o amb la intenció d'impressionar el receptor (metàfora creativa), mitjançant un contingut menys referencial que l'anterior i més connotat. En aquest darrer cas, tenim una metàfora amb una càrrega taxèmica major. Per construir el significat figurat la metàfora recorre a:

- Accions que es presenten amb violència, força, ràbia, energia, impuls; amb mobilitat pausada, tranquil·la, lenta, rítmica, onírica, llefiscosa; amb la boca.
- Cosificacions de...

— Termes del món de la droga, de la música i del futbol.

A més, l'estructura metafòrica més emprada pel jovent és la que està basada en l'atribució (vegeu taula d'exemples).

La ironia es presenta com un recurs amb força valor taxèmic per l'impacte que un significat derivat, latent i denotat provoca en l'auditori quan s'usa com a *figura de comunió*. És un recurs força emprat pel jovent malgrat la complexitat que implica la confrontació de dos significats oposats en una mateixa seqüència (vegeu taula d'exemples).

La hipèrbole és, possiblement, el recurs més important taxèmicament parlant. He comprovat que la part més important d'aquesta estratègia són les setze imatges hiperbòliques emprades pels joves amb la finalitat de demostrar el seu enginy.²

A partir d'una anàlisi més detallada del corpus, també he observat la contínua presència d'una sèrie de tàctiques emprades pel jovent amb valor hiperbòlic, són: l'allargament de sons; l'ús de superlatius, prefixos re- i super-, i mots com «tope» i «cantitat» (vegeu taula d'exemples).

La reproducció conscient, més o menys fidedigna, d'altres textos enunciats amb antelació al moment actual d'emissió és un recurs força emprat pel jovent. Els discursos reportats amb més valor taxèmic són el *discurs reportat públic* (citació d'un personatge públic) i el *discurs reportat figuratiu* construïts amb intenció humorística (vegeu taula d'exemples).

2. —Imatge de la superació minsa de la normalitat.
- Imatge de la superació moderada de la normalitat.
- Imatge de la superació ferma de la normalitat.
- Imatge de l'assoliment i/o superació de la ficcionalitat.
- Imatge de la ficcionalitat metaforitzada.
- Imatge de la ficcionalitat amb canvi d'essència.
- Imatge de la ficcionalitat amb canvi d'estat anímic.
- Imatge de la ficcionalitat amb canvi d'estat animicofísic.
- Imatge de la ficcionalitat repugnant.
- Imatge de la ficcionalitat terrorífica.
- Imatge de la ficcionalitat extinta.
- Imatge de la ficcionalitat sexual i escatològica.
- Imatge de la ficcionalitat perpètua.
- Imatge de la ficcionalitat universal.
- Imatge de la ficcionalitat perfecta.
- Imatge de la ficcionalitat massmediatitzada.

L'aparició d'altres llengües en els discursos taxèmics expressats en català és una pràctica corrent entre el jovent. L'idioma que més hi sovinteja és l'espanyol, seguit, de lluny, per l'anglès. La resta de llengües, normalment, s'empren per donar color local al missatge.

També, curiosament, he comprovat que s'hi poden fer alternar varietats geogràfiques, socials i generacionals de les llengües catalana i espanyola. La varietat dialectal més recurrent és l'andalusa, els trets fonètics de la qual els podem trobar tant en seqüències en espanyol, com en català o anglès (vegeu taula d'exemples).

La mentida (apareixen mentides perquè constantment s'hi fan referències a la veracitat o falsedat d'un enunciat), la falsedat descoberta (mentida que el parlant ja suposa que no es creuran els oients) i la simulació (joc d'interpretació de personatges ficticis o reals enmig de la conversa) també tenen implicacions taxèmiques, ja que l'emissor inventa una «història» que acostuma a ser una transformació de la seva experiència. Aquests recursos taxèmics tenen —enfront dels que no ho són— la particularitat de realçar el JO del parlant. En el cas de la simulació, a més, es manifesta clarament la intenció lúdica del llenguatge. Aquest «joc» concret, la simulació, es basa en els principis del teatre (vegeu taula d'exemples).

De tot el que he comentat fins ara, es dedueixen dues idees fonamentals que són les següents:

— La funció taxèmica tan sols es pot aconseguir en una relació de companyonia i solidaritat entre els parlants, malgrat que sovint s'hi simuli ser descortès mitjançant els insults i l'obsenitat. En aquests casos, més prohibició equival a major expressivitat (vegeu taula d'exemples).

— L'humor i l'informalisme són la base per a la transmissió de la funció taxèmica. Alguns recursos materialitzats per obtenir aquest fi són els acudits i el surrealisme (expressió d'idees i situacions inconnexes).

*«Conèixer com parlen ells és saber una mica
més com som, i com érem, tots nosaltres.»*

ISIDRE MUÑOZ
Universitat Autònoma de Barcelona

BIBLIOGRAFIA

- BROWN, LEVISON (1987): *Politeness. Some universals in language usage*, Cambridge, Ed. Cambridge University Press.
- COSNIER, KERBRAT-ORECCHIONI (1987): *Décrire la conversation*, Lió, Ed. Presses Universitaires de Lyon.
- DUCROT (1986): *El decir y lo dicho*, Buenos Aires, Ed. Paidós Comunicación.
- HAVERKATE (1994): *La cortesía verbal*, Madrid, Ed. Gredos.
- KERBRAT-ORECCHIONI (1983): *La connotación*, Buenos Aires, Ed. Hachette.
- KERBRAT-ORECCHIONI (1986a): *La enunciación de la subjetividad*, Buenos Aires, Ed. Hachette.
- KERBRAT-ORECCHIONI (1992): *Les interactions verbales*, París, Ed. Armand Colin.
- KERBRAT-ORECCHIONI (1986b): *L'implicite*, París, Ed. Armand Colin.
- LECERCLE (1990): *The violence of language*, Londres, Ed. Routledge.
- LEITH, MYERSON (1989): *The power of the address*, Londres, E. Routledge.
- LÓPEZ, MORANT (1991): *Gramática femenina*, Madrid, Ed. Cátedra.
- MIZZAU (1994): *L'ironia. La contraddizione consentita*, Milà, Ed. Feltrinelli.
- PERELMAN, OLBRECHS TYTECA (1989): *Tratado de la argumentación. La nueva retórica*, Madrid, Ed. Gredos.
- ROMAINE (1984): *The language of children and adolescents*, Londres, Ed. Basil Blackwell.
- ROYO (1991): *Una llengua és un mercat*, Barcelona, Ed. 62.
- SPERBER, WILSON (1986): *Relevance*, Londres, Ed. Basil Blackwell.
- TANNEN (1994): *Gender and discourse*, Nova York, Ed. Oxford University Press.

TAULA D'EXEMPLES

Recursos pragmàtics

Imperació-desobediència

- A. *Ei, tio, vés a buscar-me un cubata ben carregat de vodka*
 B. *Ei, jo passo d'anar-te a buscar el cubata, vés tu.*
-
- A. *Demana'm foc!*
 B. *Que no demanes tu!?*
 A. *Aurora, tia*
 B. *Vale, vale, m'aixeco*

Interrogació-desentiment

- A. *Però què s'ha de fer perquè s'aixequi?*
- B. *Ara no li diguis!, no s'ho mereix!*
- A. *Has de mirar aquí, al mig.*

—

- A. *Podem quedar directament al cine amb tu*
- B. *Vale*
- C. *Quin és?*
- B. *Quedem a les nou i mitja*
- C. *Pregunto a quin cine és?*

Bandejament del principi de cortesia

Màxima de generositat

- A. *Passa'm un cigarro, tio*
- B. *Xà, ja comencem en lo tabaco!*

Màxima de modèstia

- A. *Com el divendre a Cóncor, vaig agafarf a un pel coll i em diu «no em peguis, no em peguis». El vaig agafar i el vaig deixar anar perquè casi se'm posa a plorar.*

Màxima de simpatia

- A. *Em convides a sopar?*
- B. *Sí, a quatre potes i que et donguin pel detrás.*

Bandejament del principi de cooperació

Màxima de qualitat (no diguem el que considerem fals o allò de què no disposem proves)

- A. *Quants dies estarem al final?*
- B. *Sis o set. Un o dos.*

Màxima de manera (evitem l'obscuritat i l'ambigüitat)

- A. *Joder, tia, m'he ficat el ajo en el dit, ai, el ojo en el dit, ai el dit en el ajo, ai, joder tia, el dit en el ojo.*

Metàfora

Accions que es representen amb violència, força, ràbia...

- A. *Tio, sembles maricon!*
- B. *Defensa't, t'està atacant.*

- A. *Li fots canya al cotxe??*
 B. *No, jo no l'estripo*

Accions que es representem amb mobilitat pausada, tranquil·la, rítmica...

- A. *Ya te la has pelao, eh colega!, con el Mickey Mouse*

- A. *Tots els polítics que hi havia per allà dansant*

Amb la boca

- A. *Nos chupamos una peli porno el sábado*

- A. *Després li jalarem el tarro*

Cosificacions de persones, objectes, actituds...

- A. *Va, anem cap a la burra! (autobús)*

- A. *Se l'anava l'olla (cap)*

Termes del món de la droga, la música, el motor...

- A. *Perquè n'hi ha cada un més ratllat a la classe!*

- A. *Ja vaig veure que portàveu ritme*

- A. *Se'l veia matat parlant de Déu, ja. Se'l veia que el tio no...*

- B. *Que no carburae.*

Ironia

- A. *Òstia, tu, tio, a les dotze vam anar al convent del Camp Nou a veure les monges.*

Hipèrbole

Imatge de la ficcionalitat amb canvi d'essència

- A. *La seva amiga es va enrotllar amb un tio que li agradava i després va estar feta caldo.*

Imatge de la ficcionalitat amb canvi d'estat anímic

- A. *I jo em vaig allucinar, jo ja flipava, tia.*

Imatge de la ficcionalitat universal

- A. *Pues a mi m'han comentat que, que va fer pujar a una tia el Bruce*
- B. *Aquella ja no dorm.*

Imatge de la ficcionalitat universal

- A. *El millor gol, allò, astronómico gol.*

Imatge de la ficcionalitat perfecta

- A. *Pues aquella tía, uff, colega, no sabes por donde cogerla, sabes?, por si se te rompe, sabes?, tienes miedo a romperla, tío.*

Altres hipèrboles

- A. *Amb una entrevista va sortir superquillo*
—
- A. *Jo tope innocent, allí, buscant les de sempre*
—
- A. *Borratxo total, i el tio caminant, i això que se'l veia a la milla*
—
- A. *La vista des d'allà era bestial.*
—
- A. *Quina música més canyera, tia.*
—
- A. *Collons, tio, pues jo flipava en colors amb el sinistro aquell*
—
- A. *El programa del Buenafuente és megafantàstic*
—
- A. *Quin puntasso quan Pujol fa la botifarra a Aznar*
—
- A. *El cel del dia que vam vore el cometa era una passada xaximolongui*
—
- A. *Company, però si aquell cul és hecatòmbic*
—
- A. *Quin curro més pudent que tinc, Marta*
—
- A. *Vaig parlar l'altre dia amb ell i és repellent, repugnant, t'jo juro!*
—
- A. *És molt xungo ser una dona avui, eh, però que molt xungo, eh!*
—
- A. *Però que fort, me cago en santa-reputa-mare-que-us-va-parir*

Discurs reportat

Clàssic

A. *Diu, «tapa't els ulls»*

—

A. *La Cristina em va dir que és molt maca «és molt maca. Mira-la!»*

Públic

A. *Tothom se'l mirava «que mala seueeeerte!»*

—

A. *Candemor. Què esteu fent?*

—

A. *Ja arriba Mister Pepe (Mister Propper).*

—

A. *Aquí reunits el Club de los poetas locos (Club de los poetas muertos)*

Canvi de codi

Català vs. espanyol

A. *Estàs molt maco, Josep!*

A. *Ooooh, ui, sí. Tu sí que estás bonita, escolta!*

Català vs. andalús

A. *I hi ha un camp de futbol*

B. *De fúngol*

A. *A Llefia com es diu, de furgoh?*

—

A. *Hello*

B. *Hello. Una mica més i no arribes*

A. *Seiem?*

B. *But, where?*

Recursos metacomunicatius

Mentida

A. *L'altre dia al tren, parlant d'això, anava jo amb una que va amb mi a la perruqueria. No sé com va anar, va començar a parlar de bolos que s'havien fotut. Però això que dura setmanes, i després li dius a una persona «ei, que era conya!». I aquesta amiga explica que hi ha un tio a la platja que li*

va preguntar «i tu què, no vas a la mili?», «no, no puc anar a la mili». «Per què?» «Perquè m'agraden els tios». Un any li va durar, un any!

Falsedat descoberta

- A. *Treball, salut, sexe. Tot de circumstàncies apassionants, estaran a l'ordre del dia. Estigues preparat per no cedir a la temptació. És negatiu. No viatgis, si viatges siguis especialment prudent amb tot. Evita els accidents, embarassos no desitjats... Fatal la teva vida sentimental. Pots perdre els papers en la teva vida amorosa, no barregis els interessos creats amb les aparicions.*
- B. *Però què dius. T'ho estàs inventant tot!*

Simulació

- A. *A mi m'han dit que res, que tu invitaves a birres, que aquesta ronda era...*
- B. *Sí, i la pròxima la invitava el Carlos*
- C. *Yo ya me voy, tios, da la casualidad que es la hora ya, la meva mare m'espera i...*
- B. *No, hombre, no, tio*
- C. *Sí, sí*
- A. *No, no*
- C. *Da la casualidad que... como se puede ver*
- B. *Por eso más o menos*

Insults i escatologia

- A. *Com el repeteixin, ja m'hi cago!*
—
- A. *Òstia, quina xuleria, qui el va parir!*
—
- A. *Una polla, us esperarem!*
—
- A. *Pobres de nosaltres, hem anat ben follats per saber algo*
—
- A. *Ja veig que estàs molt fort, eh!, t'has posat tope catxes*
- B. *Deu ser de les palles que em foto!*
—
- A. *Que puta que ets, Anna*

Surrealisme

- A. *Tu tens gos?*
- B. *No, me'l van robar. Estava tot ple, i li van fer un pont, tio, li van treure una trompeta i...*

- A. *Li van treure el gos?*
 B. *Aquest no, no el volen*
 A. *Home, els que són de raça, sí. Quan tu tens un gos allà, tot a fer per l'aire*
 B. *Li van robar, li van fer un pont*
 A. *Ha, ha, ha. No m'aguanto més!*
 B. *Li van trencar el candau. Saps què? Li posa un Candy, un setanta-cinc*
 A. *I el gos tira que no vegis!*
 B. *I no el van veure. Estava tot ple, i li van treure el gos.*

Vaguetat

- A. *Perquè aquí posava allò del no-sé-què del, de la ruta del Delta de l'Ebro.*
 —
 A. *Jo vaig al mateix professor que tenia des de, des de petita diguéssim, d'anglès.*
 —
 A. *És que estàvem picats com entre tots.*
 —
 A. *Abans que s'acabi el curs hem de fer un picnic, i qui vulgui anar per tota la penya. O algo així.*
 —
 A. *La Itziar i company, anaen. O sigui arregladetes i tal, una mica pintadetes i tal, tal, tal.*
 —
 A. *La Núria perquè estava en plan infantil total.*